

Planlama ve Katılım

Kıvılcım AKKOYUNLU

Planlamada halk katılımını incelemeye başlamadan önce planlama ve katılım kavramlarını ele alarak, bu kavramlardan ne anlaşılması gerektiğini açmaya çalışacağım.

Planlama Kavramı

Planlama kavramı, genel olarak düşünce üretme ve bu düşünceleri gerçekleştirme yollarını ortaya çıkarmaktır. Planlama kavramı, kentbilimde, kent, bölge ve çevre olmak üzere üç ölçekte ele alınır.

J.T.Howard (1961), kent planlamasını, kentsel alanların fiziksel, toplumsal ve ekonomik değişimine yön verilmesi olarak tanımlar. Buna göre, kent planlaması eylemi, kentin fiziksel boyutunun yanı sıra, toplumsal ve ekonomik boyutlarını da içerir.

Bölge planlaması, doğal kaynakların geliştirilmesi ve kalkınmanın coğrafi boyutlarının da göz önüne alınması gereğinden doğar. Bölge planlaması, bölgesel farklılıkların giderilebilmesi için kentler arasında toplumsal,

ekonomik ve fiziksel planlama çalışmalarının birbirleri ile eşgüdümünü sağlayan bir planlama türüdür.

Çevre planlaması, kent planlaması ve bölge planlamasını kapsar. Kentbilim kavramı ise, kırsal, kentsel ve bölgesel planlama türleri yanı sıra çevre sorunlarını da içermektedir.

Katılım Kavramı

Planlamada halk katılımı, insanların, yaşamlarını sürdürdükleri mekanların ve çevrelerin oluşumunda karar sahibi olmaları olarak tanımlanabilir. Bunun gerçekleşmesi ise, insanların edilgen konumdan etken konuma geçerek politik karar ve uygulamalarda yer alabilmeleri ile mümkün olur.

Atina Uygarlığının yıkılışından sonra, yaklaşık olarak iki bin yıl, hükümet sistemlerinin ideolojik ve felsefi boyutları, 17. yy.'da liberal uyanışa dek cansız kalmıştır. Daha sonra, yaklaşık olarak iki yüzyıl, "siyasal düşüncelerin önemli kabarmaları"¹, ve bunun da 20. yy. siyasal ve

felsefi yorumcuların modellen-dirdiği "katılımcı siyasal kültür", sosyal bilinç ve duyarlılığın açığa çıkmasından kaynaklandı-ğı görülür."²

Marx, siyasal katılımı daha geniş olarak ele alır. Marx'ın siyasal katılım düşüncesinin gelişiminin iki evresi vardır. Birincisi, siyasal eylemin, her vatandaşın "evrensel" görevi olduğunu açığa vuran evredir. İkincisi ise daha olgun ve anlaşılır tartışma ve daha az duygusal konuşma sanatına bağlı olarak, devrimci boyutlara yönelen güç yapısındaki değişiklikler için tepkinin yükselmesine doğru ve bireysel refaha olan sosyo-politik ilgilerinden uzak, siyasal eylemde kapsanan kitlenin amacının anlaşılabilir bir yöneltimi vardır.³ Katılımcının, siyasal eylem potansiyeli için, bu eylem düzeyi ile bilinçli olarak ilgili ve kararlı olması beklenir. Gerçekten Marx'ın başarılı, anlamlı ve doğal bir katılımı tatmin eder koşulları;

a) tam bir siyasal teori anlaşılması,

b) insanların tercihleri ve amaçlarını tam olarak aktarabilecek örgütlenmeyi,

Planlamada halk katılımı, insanların, yaşamlarını sürdürdükleri mekanların ve çevrelerin oluşumunda karar sahibi olmaları olarak tanımlanabilir. Bunun gerçekleşmesi ise, insanların edilgen konumdan etken konuma geçerek politik karar ve uygulamalarda yer alabilmeleri ile mümkün olur.

c) amaçlanan tercihlerin gerçekleşmesini sağlayacak olan değişiklik için; çalışma "istegi"ni kapsar.

Strauss (1963)'a göre ise, katılım, nasıl tanımlanırsa tanımlansın, gerçekte, güçlerin farklılıklarını azaltan ve böylece güçlerin dengelenmelerine katkıda bulunan bir araçtır.

M.Robertis (1974), çok basit olarak, üç katılımcı grubu tanımlar: Bunlar; "planacılar", "doğrudan ya da politikacılar aracılığı ile toplum", planlama ile ilişkisi bulunmayan resmi ya da özel gruplar gibi, "dış faktörler"dir.

Bu üç katılımcı grubu, bir bütün olarak, tek bir grupta alırsak; her birinin, kullanıcı olarak gereksindiği çevrenin olumlu müdahalelerle, tüm canlıların yararına uygun olarak düzenlenmesi ortak amacına yönelerek birlikte hareket etmeleri gereği açıkça görülür.

1971'de, II. Dünya Savaşı sonrasında, meydana gelen siyasal ve sosyal değişiklikleri tanıyan Viyana Parlamenterler Konferansı'nda "artan çevre kirliliği karşısında, yeterli bir ÇEVRE HAKKI"nın, açık ve kesin olarak belirtilmesi dikkat çekicidir.

1976'daki Birleşmiş Milletler Vancouver İnsan Yerleşmeleri Konferansı'nda ise kent planlaması ve çevre ile ilgili kararlarda halk katılımına özel bir yer ayrılması, katılım bilincinin gelişimi yönünden önem taşımaktadır.

Planlama ve Katılımın Tarihsel Gelişimi

66 **A**ntik çağda, Mısır, Mezopotamya, Yunanistan ve Ege Adaları'nda gelişen uygarlıkların kentlerinin belli bir plana göre düzenlenmiş olduklarını gösteren kanıtlara rastlanır. Milet, Efes, Heraklia, Priene ve Bergama bunlardan bazılarıdır.⁵ Gordon Childe, Mısır, Mezopotamya ve İndüs Vadisi'nde, M.Ö. 3000 Yılında ortaya çıkan toplumsal değişiklikleri "kentsel devrim" olarak adlandırır. Kentsel devrim ile insanlar, ikellikten (devletsiz toplumdan) uygarlığa (devletli topluma) geçişler, Georges Duby ise, devletin, temellerini, yarattığı kent üzerinde kurduğunu belirtir.

Merkeziyetçi yapıdaki devletlerin egemen olduğu bu kentlerde, anıtsallığın hakim olduğu "dinsel sembolizm" görülür. "Toplumdan daha kuvvetli bir devlet"⁶ bu dönemde ortaya çıkar. Bu dönemde kentsel devrim ile ortaya çıkan tanrılar, krala bağışladıkları bir kutsallıkla, politik, toplumsal ve ekonomik alanların tümüne sürekli olarak müdahalelerde bulunmuşlardır.

"Bu toplumsal ve siyasal değişikliklere; kadınların, toplumda ve ana figürünün dinde oynadığı rolde meydana gelen derin bir değişiklik eşlik eder. Arlık, tüm yaşamın ve yaratıcılığın kaynağı toprağın üretkenliği değil, yeni icatlar, teknikler yaratan, zihin, soyut düşünce yeteneği ve yasalarıyla birlikte, devlettir. Aynı anda da topluma kadınlar değil erkekler egemen olur."⁶ Böylece, önceki kültürlerde eğri, akıcı çizgileriyle evler, fırınlar, sarnıçlar, tekneler, küpler olarak nesneleşen kadın etkisinin yerini, doğru çizgi, dik açı, dikilitaşlar gibi mimari sembollerle erkek egemenliği alır. Kentler üzerine kurulu bu doğu uygarlıklarının temel özelliği, iş bölümü ve planlamaya dayalı çalışmaların ürünleri olmalarıdır.

M.Ö. VIII. yy.'da, İyonya'da kurulmaya başlanan Atina Sitesi, yönelimden sanata kadar her alanda, kadınlar, köleler ve yabancılar dışındaki vatandaş statüsünde olan herkesin katılımını çeşitli örneklerini verir. Dışarıdan müdahalelerle değil de organik olarak doğan kentü kent yapan, binalar değil, yurttaşların varlığıdır.

Sitenin düşüşü ile ortaya çıkan ve kentte gerek politik yaşama, gerekse mekana yansıyan ideal site düşüncesi, ütöplast - şehirci Hippodemos tarafından getirilmiştir.

M.Ö. VI. yy.'ın başlarında kent, doğu uygarlıkları gibi surlarla çevrilidir. M.Ö. VII. yy.'dan sonra ise, İyonya'dakinden farklı olarak doğudan çok fazla etkilenen Yunan siteleri doğal bir gelişim gösteren Attik'deki sitelerin tersine birer ticaret merkezi olarak düzenli bir gelişim gösterir.

Hippodemos, "geometrik yasaya yalnızca bir tapınağı, bir anıtı değil, bir kentin planını,

sokaklarını, meydanlarını, konutlarını ve yurttaşlarını bağlar."⁷ Hippodemos'un planlama anlayışına egemen olan ütöplast sitelerinin yerini, ütöplast filozof Platon'un siteleri alır. Platon, Devlet (Politeia) adlı yapıtında, toplumu "işbölümü"nü yaratmış belirlenmiş sınıflı toplumun yapısını kurar. Atina demokrasisinde yurttaşlara eşit adalet dağıtan "aritmelik eşitlik"ın karşısına, eşit olmayan eşit davranmamayı öğütleyen "geometrik eşitlik"ı çıkarır. Geometri politik yapıya, oradan da kente yansır. Platon'dan esinlenen Thomas Moore'un ütopyasında, 54 kent aynı plana göre düzenlenmiştir. Bu "eşitler sitesi"nin monoton ve sıkıcı olması kaçınılmazdır.

"İnsan kendi haline bırakılınca kendine ne kristal düzeninde bir kent yapar ne de kendisine çok anlatılan masala inananarak toplumsal hayatını bir karınca dünyası gibi 'mükemmel' kılar. Ayrıca, kendisine kabul ettürilmeye çalışılan türlü 'zorunluluklar' karşısında 'rastlanının' daha keyif verici olduğunu bilir, seçimini örgütlenmeden yana değil, 'organik'ten yana yapar. Hayaun zenginliğine 'doğrular'ın değil, 'eğriler'in daha çok uyduğunu fark eder."⁸

M.Ö. IV. yy.'da kent hayatına katılımın küçümsenecek bir davranış olarak görüldüğü Epikürosçular tarafından belirtilir. Yeni ideolojilerin etkisiyle "evrensel düzen", "değişmez uyum" planlamaya düzenlilik getirir. Helenistik dönemde, doğal hukuk akımının öncülleri olan Stoacılar da getirdikleri "evrensel düzen" ile kurama katkıda bulunurlar.

Roma uygarlığının kentlerinde savunma ve askeri unsurlar egemendir. "savunma kaygıları yanında, ticaret yollarının kesişme noktaları olan ortaçağ kentlerinde geometrik biçimlerin egemen olduğu görülür. Surlarla çevrili kaleler, pazar yerleri, yönetim yapıları ve meslek loncalarının adı ile anılan sokaklar ortaçağ kentlerini simgeleyen başlıca öğelerdir."⁹

M.Ö. IV. yy.'ın sonlarında Camillo Sile'in çağının şehirciliğini eleştirirken söylediği gibi, "herkese ait olması gereken mekan mühendis ve hijyenistlerin malı oluyordu."¹⁰

İnsan kendi haline bırakılınca kendine ne kristal düzeninde bir kent yapar ne de kendisine çok anlatılan masala inananarak toplumsal hayatını bir karınca dünyası gibi 'mükemmel' kılar. Ayrıca, kendisine kabul ettürilmeye çalışılan türlü 'zorunluluklar' karşısında 'rastlantının' daha keyif verici olduğunu bilir, seçimini örgütlenmeden yana değil, 'organik'ten yana yapar. Hayatın zenginliğine 'doğrular'ın değil, 'eğriler'in daha çok uyduğunu fark eder.

Marx ve Engels, endüstri kentini toplumsal mücadelelerin hedefine ulaştırma, ilk büyük işbölümü olan kent-kır ayrımını yok ederek, son bulacak olan merkez olarak görmüşlerdir.

Toplumsal hayatı değiştirmenin kentini değiştirilmesiyle mümkün olacağına inanan şehirciler ve mimarlar, sosyalist toplumun kenti ve mimarisini oluşturmanın yollarını ararlar.

Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra, kentler kilisenin egemenliğine girer. Henri Pirrenne, ticaretin sönüp, yabancı tüccarların kenti terketmelerinin bile kilisenin etkisini azaltmadığını belirtir.

Daha sonraları, Avrupa'da X. yy.'da kentler, piskoposların hakimiyetinden sıyrılıp yeni burjuva kentlerine dönüşürler. Giderek güçlenen monarşiler, kentler bağımsızlıklarını yitirmeden bir birlik içinde toplanabilecekken, "prensın kentleri" oldular. "Kentler yalnızca İsviçre ve Hollanda'da özerkliklerini kaybetmeden, dışarıdan merkezi bir iktidarı işe karıştırmadan ve çevredeki kırsal alanları da dışlamadan bir birliğe ulaşabildi."¹¹

Rönesans Dönemi'nde görülen ideal kent planları ise, Rönesansın kent planlamasına katkısı olarak görülebilir. Bu dönemde, kentin bütünü ya da parçalarını tasarıyanların çoğu asker - mühendistir. Dönemin ideolojisi kent merkezinden rahatsız olunabilir.

Ortaçağ kentlerinin organik gelişiminin yerini alan geometrik ma Rönesans ile başlayan gelişimini, Barok Dönemi ile sürdürür. "XVII. yy.'ın ikinci yarısını izleyen Barok şehirciliği Rönesans döneminin özetten dışı doğru uzayan geniş caddeleri yerine, bu nrlarş simiyasal rejimin mutlakiyetçi yapısına uygun olarak sarayı özek olarak alan bir biçimde gelişmesine yol açmıştır. Böylece, Yeniçağ'a girerken, Avrupa'nın önemli kentleri, Ortaçağ'dan daha çok, kentin görünümüne önem veren, simetri ve geometrik biçim düşünçesine dayanan yeşil alanları bol bir yapıyı kalıt olarak alır."¹²

XIX. yy.'da toplum yaşamındaki ekonomik ve toplumsal değişiklikler sanayi devriminin bir sonucudur. Buna bağlı olarak, kırsal nüfusun kent merkezine akın etmesi, kentlerde çalışan işçilerin barınma ve sağlık sorunlarını beraberinde getirecektir. Mumford'a göre, endüstri kentinin üç temel unsurunu farika, demiryolu ve bakımsız konut oluşturur. XIX. yy. sonlarında kent planlamasının bilimsel bir disiplinin haline gelmesi toplumsal gelişmelerin bir sonucudur.

XIX. yy. sonları, XX. yy.'ın başlarında Ebenezer Howard,

ideal yaşam biçimini "bahçe-kent"lerde aramıştır.

Endüstri kentini eleştirecek yeni bir kent ve konutla birlikte yeni bir toplumu da yaratmak isteyen Fransa'da Fourier, Cabet; İngiltere'de Owen, William Morris gibi düşünürlerin ortaya koyduğu şehircilik Françoise Choay tarafından "pre-urbanisme" olarak adlandırılmıştır.

1926'da Le Corbusier'in Pessac'da tasarladığı işçi sitesinde yaşayanların, zamanla bu modern mimarlık örneğini isteklerine göre değiştirmeleri, Le Corbusier'in "Her zaman haklı olan mimar değil hayattır." sözüyle ifade ettiği gibi, tasarılayıcı ile kullanıcı arasındaki uçurumu gösterir.

XIX. yy.'ın endüstri kentini eleştirenler arasında bulunan Marx ve Engels, geleceğin kentlerini önceden tasarlanmış bir örneğe göre oluşturmaya çalışan ütöplastlerin şehircilik anlayışına karşı çıkarlar arasındaydılar. Marx ve Engels, endüstri kentini toplumsal mücadelelerin hedefine ulaştırma, ilk büyük işbölümü olan kent-kır ayrımını yok ederek, son bulacak olan merkez olarak görmüşlerdir.

Bu dönemde, çoğunluğu mimar olan uzmanların tekeline giren şehirciliğin, pratik yönden zayıfladığı söylenebilir.

Paris Valisi olan Haussmann'ın III.Napolcon'un teşviğiyle gerçekleştirdiği Paris'i yenileme çalışmaları, "militar şehircilik" anlayışının kurucusudur. Bu yenileme planı işçi ayaklanmalarına karşı önlemlerin alınmasına olanak verecek şekilde hazırlanır. Açılan büyük bulvarlar, kentte yalnızca ışık ve hava değil, aynı zamanda askeri birliklerin dolaşımını da sağlamıştır. 1871'deki Paris Komünü, Haussmann'ın mahallelerini yıkıp kentten uzaklaştırdığı işçilerin kentlerini yeniden ele geçirmeleridir. Haussmann'ın idareciler ve mühendisler ile birlikte gerçekleştirdiği bu şehircilik anlayışı Fransa ile Avrupa'nın bazı kentlerinde örnek alınmıştır. Bu anlayış, kenti dışarıdan değiştirmenin, dolayısıyla kent insanlarının kültür ve yaşam biçimlerini değiştirmeye çalışmanın bir örneğidir.

Belçikalı bir mühendis olan Jobard XIX. yy'da yayınladığı "Mimarının Geleceği" başlıklı

makalesinde şöyle der: "Büyük mimari devrimler, her zaman büyük toplumsal devrimleri izlemiştir."¹³ Gerçekten de, 1917 Rus Devrimi sonrasında birçok sanat dalının yanı sıra mimaride de yenilikler yaratılmıştır. Ancak, "modern Sovyet mimarisi ve şehirciliği Rusya'da Ekim Devrimi sonrasında doğduysa da zemin, on yıldır, ressamlar ve heykeltçiler tarafından hazırlanmıştı."¹⁴ Rus Devrimi'ni izleyen yeni bir mimari ve kent arayışını hazırlayan ikinci bir etken olarak "ütöplik sosyalizm" sayılabilir.

Ütöplik sosyalistler çalışma hayatından çocuk eğitimine, beslenme alışkanlıklarından mimariye ve şehirciliğe kadar tüm alanlar için çeşitli tasarımlar hazırlarlar. Ütöplik sosyalizm, Rusya'nın Batı Avrupa gibi kapitalizm sürecini yaşamadan, gelecekteki köylü komünöterlerce Rusya'nın sosyalist üretim ve yaşam biçimine ulaşabileceğini öne süren popölistler tarafından savunulur. Rusya'da, bu dönemde, yeni yaşam biçiminin oluşturulmasında önemli bir faktör olan "yeni aile"ye uygun yeni konut biçimi olarak "Komün Evi" önerilmiştir. 1926'da tasarlanan Komün Evleri'nde kişisel kullanımlar için ayrılan mekan kısırlıkla ortak mekanlar genişletilir. Kışla düzenini çağrıştıran, Kouzmine'in Komün Evi tasarısı türünün en iyi örneğidir.

Kent-kır ayrımının ortadan kaldırılması için endüstrileşmede merkezileşmeden kaçınılması gerektiğini savunan şehirci ve mimarlar, sosyalist kentler yaratma yolunda önemli bir çaba gösterirler. Önce büyük kentler yaratılarak, daha sonra da bu kalabalık kentlerde yaşayanlar için tatil kentleri tasarlamak yerine, insanların çalıştıkları yerlerde, temiz havayı, güneşi, yeşil bir arada bulabilecekleri yerleşim yerleri oluşturmaları gereğinin farkına varırlar. Toplumsal hayatı değiştirmenin kentini değiştirilmesiyle mümkün olacağına inanan şehirciler ve mimarlar, sosyalist toplumun kenti ve mimarisini oluşturmanın yollarını ararlar. Ancak, söz konusu olan, "toplumun yaşam biçimi"ni dolayısıyla "toplumun yaşam alanları"ni oluşturmak ise bunu gerçekleştirecek olanlar ne de mimar-

lardır, toplumu oluşturan tüm bireylerdir.

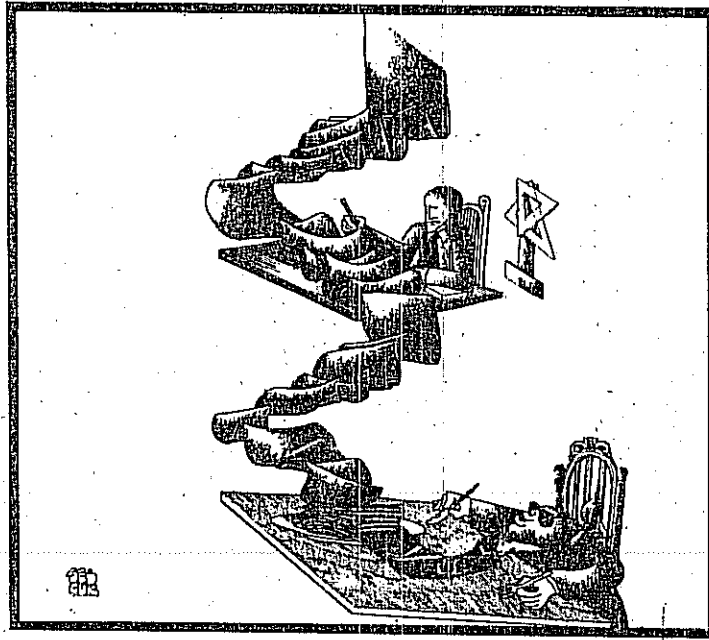
1919'da mimar-şehirci Gropius tarafından, Almanya'da kurulan sanat ve endüstrinin birleştirilmesini amaç edinen bir okul olan Bauhaus'daki çalışmalar, monoton, standart bir kent oluşturmaya yöneliktir. Kentte, yalnızca yeşil alan, temiz hava ve düzenin yer alması gerektiğini savunan bu şehircilik anlayışı, sıkıcı bir yaşam biçimi verir. İktidarın yerini alan mimar ve şehircilerin egemenliğindeki konut ve kentler benzer beden, sinir sistemi ve kan dolaşımına sahip insanların gereksinimlerinin karşılanacağı birer makine olarak görülür.

Türkiye örneğine değinecek olursak; "Ülkenin kentleri öyle bir duruma gelmektedir ki, sanki çapsiz bir ütopyik-şehircinin elinden çıkmıştır. Batıdan doğuya karayolundan yapılacak bir yolculuk hemen hemen bir-birinin aynı kentlerden geçerek tamamlanmaktadır. yerde aynı genişlikteki düz caddelerden girilmekte, cadelerin iki yanında aynı plansızlığa göre yapılmış evler sıralanmakta, kentin merkezinde aynı hüküme konaklarına rastlanılmaktadır ("devletin birliği" ilkesi, beş hükümet konaklarının birliği şeklinde mimariye yansımamalıdır) Son umut, insanlarda gibi görünüyor!"¹⁵

Marcel Poete'nin ifade ettiği gibi, bir siteyi tanımak için orada yaşayanları tanımak gerekli ise site, onu oluşturacak insanlarla birlikte yaratılmalıdır.

Mimar ve şehircinin toplumdaki rolünün sorgulanması, zamanla, kent sakinlerinin önemini kavrayan yeni düşünce ve eylemlerin gelişmesine yol açar. Farklı kültürlerle sahip toplumların benzersiz mekanlarda ifade bulacağı ve birbirlerinden çok farklı Doğu ve Batı kültürlerine sahip farklı yaşam biçimlerinin özgün yaşam alanları yarattığı görülür.

"ABD'de Paul Davidoff'un 1965'de yayınladığı 'Çağdaş Planlama ve Savunmayla Planlama' adlı makalesinde öne sürdüğü 'Advocacy Planning' kent sahiplerinin planlamaya katılımını gerçekleştirmeye çalışan birçok mimar ve şehirciyi bir araya getiren ilk harekettir."¹⁶

1968'den sonra ise, mimari ve şehirciliğin yanı sıra diğer alanlarda da "uzmanlaşma"ya karşı çıkan bir anlayış görülür. Bununla birlikte; "Kautim, özyönetim, demokratizasyon gibi kavramların mimarlık ve şehircilikte yaygın olarak kullanılmaya başlaması da Batı toplumlarında çığır açan '68 yılının ürünüdür."¹⁷ Bu tarihten sonra birçok mimar ve şehirci, katılım yöntemleri gerçekleştirmeye çalışırken kentsel hareketlerde doğrudan rol almışlardır.

John F.C. Turner "Konut Sizin İşiniz"¹⁸ adlı yapıtında, "yurttaşların katılımı" hareketinin temsil ettiği çok büyük "potansiyel"in önemini vurgular. Örnekeleyecek olursak; Mısırlı bir mimar olan Hasan Fathi, 1959'da Lima'da yaşanan bir olayı şöyle anlatır: Yüz bin kişi, kente on yedi kilometre uzaklıktaki boş bir alana yerleşmek için gizlice örgüdenir, sokakları, meydanları, okulları ve kiliseleri de içine alan bir yerleşme planı hazırlarlar. Binlerce insan, akşam saatlerinde, iki saat içinde bin ev kurarlar. Polisin engellemesine rağmen, beş bin kişi buraya yerleşmeyi başarır. "Eğer beş bin kişi" der Fathi, "resmi engellemeye rağmen, planlarını çizdikleri bir banliyöye bir gecede yerleşebiliyorlarsa bu insanlar devletin özendirilmesiyle ne yapmazlar?"

P.H.Chombar de Lauwe'nin belirttiği gibi, insanlar kent için değil, kent insanlar için var ise

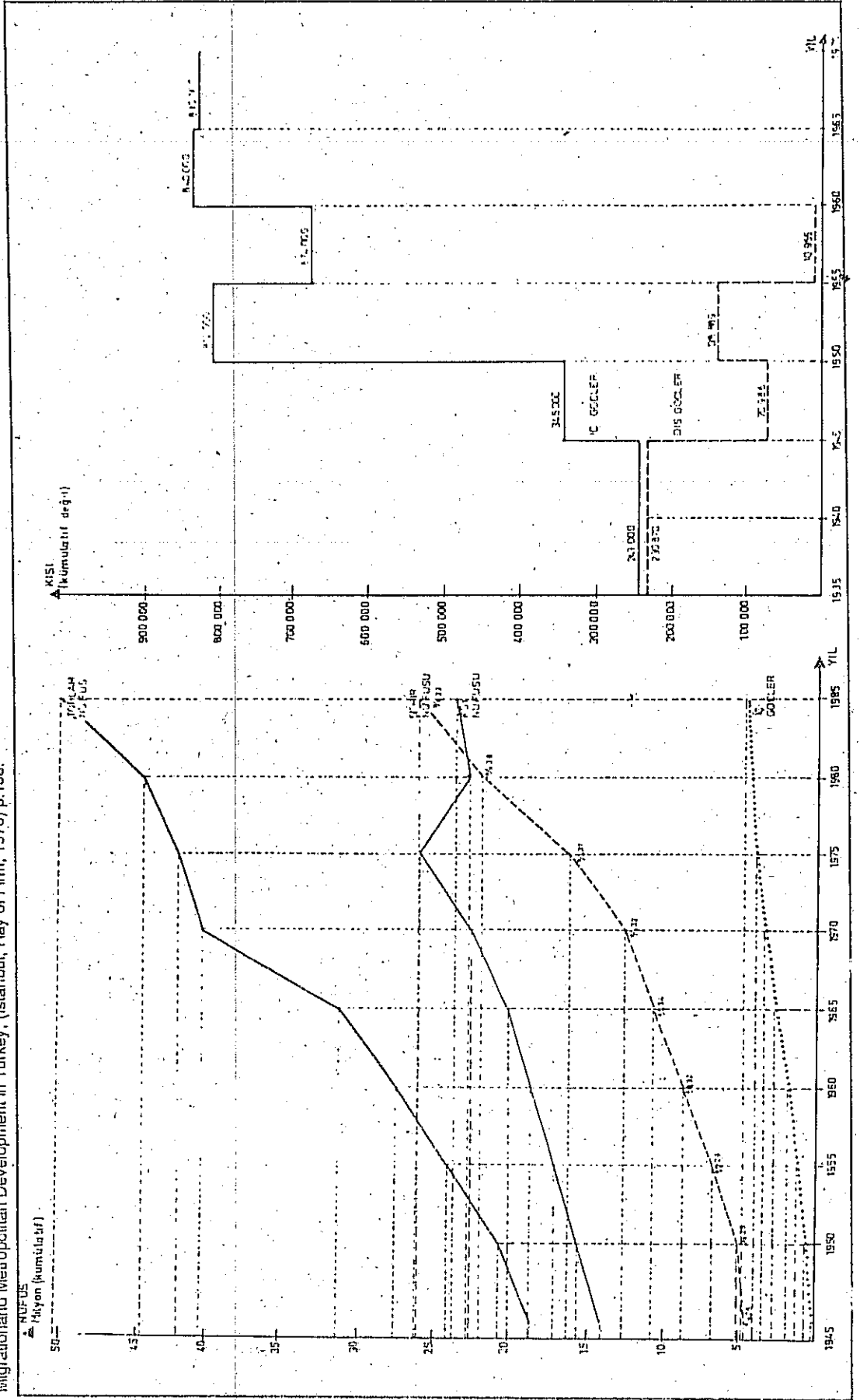
farklı kültürlerle sahip insanlar yaşayacakları kentler üzerinde söz sahibi olmalıdırlar. Ayrıca, demokratik şehirciliğin savunucularından Christopher Alexander'in ifade ettiği gibi, "bir yapıyı kullanacak olanların neye gereksinimleri olduğunu herkesten iyi bilmeleri gibi"¹⁹, bir yerde yaşayacak olanlar da kendi kültürlerinin bir yansıması olacak olan kentin nasıl olması gerektiğini çok iyi bilirler.

Batı toplumlarında, özellikle, 1960'lı yıllardan sonra gelişen kentsel hareketler, Manuel Castells'in belirttiği gibi, halk katılımı için bir "okul" olma yoluna girmektedir. Yurttaşlar, İtalya'da olduğu gibi günlük yaşamlarında karşılaşmaları sorunları tartışmak ve çözmek amacıyla dernekler aracılığıyla bir araya gelmişlerdir. İtalya'da 1976'da, 500.000 aile telefon faturalarını, kurmuş oldukları mahalle komiteleri aracılığıyla eski tariheden ödemekteydiler. İtalya'da 50.000, Londra'da 30.000 boş konut açığıtaki ailelerce işgal edilmiştir. Brüksel, Amsterdam'da yerel yönetimler kentlilerin oluşturdukları yüzlerce komiteyle işbirliği yapmaktadırlar. Fransa'da, Kanada'da, ABD'de, Güney Amerika ülkelerinde kentliler, kentlerinde kendilerini ilgilendiren her konuda, kendilerinin dışında alınan kararlarla yürütülmek istenen düzenlemelere her gün daha fazla genişleyen hareketleriyle karşı çıkmaktadırlar.²⁰

Christopher Alexander'ın ifade ettiği gibi, "bir yapıyı kullanacak olanların neye gereksinimleri olduğunu herkesten iyi bilmeleri gibi", bir yerde yaşayacak olanlar da kendi kültürlerinin bir yansıması olacak olan kentin nasıl olması gerektiğini çok iyi bilirler.

Gratik 1
Türkiye'de Nüfus ve Göç Eğilimleri

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Nüfus Sayımı, 1945, 1985, 1980 Genel Nüfus Sayımı daimi ikametgaha göre iç göçler, s. 415, İbrahim Şanlı, Y.Önal, I. Kılıçarslan, 'Internal Migration and Metropolitan Development in Turkey', (İstanbul, Ray of Firm, 1976) p.159.

Yıl	(1) Döviz Kurları ^a (1 TL)	(2) CSMH/Kişi ^b (TL)	(3) Ortalama Günlük Ücret (cari fiyat) ^c (TL)	(4) Ücretli İşçi Geçim İndeks Sayıları ^d (1963 - 100)
1930	2.12			
1935	1.26			
1940	1.27	.179		
1945	1.30	.337		
1950	2.82	.496		
1955	2.82	.875	25.00	49.1
1960	9.14	1.836	30.00	86.9
1965	9.23	2.222	37.00	108.4
1970	15.38	3.777	42.00	143.3
1975	15.07	12.117	86.00	326.6
1980	81.06	94.505	27.00	2608.2
1982	154.41		91.03	4756.9
1983	190.45		944.37	4834.5
1984	288.40		1307.00	6945.4
1985	453.19			9972.1
1986	585.48			11830.0
1987	767.24			

Notlar:

- Döviz kurları için efektif satış değerleri esas alınmıştır.
- 1938 sonrası için yıllık, kişi başına düşen CSMH değerleri mevcuttur. 1940 ve 1945 yılları için bu değerler enterpolasyon yoluyla bulunmuştur.
- Ücret değerleri histogramdan alındığı için kesin olmıyıp, yaklaşık değerlerdir.
- Geçim indeks sayıları, İstanbul'da yaşayan tipik, 5 kişilik, orta gelirli bir aile içindir. Bunların hesaplanmasında, ağırlıklı ortalaması alınan belli başlı kategoriler şunlardır: (1) Yiyecek maddeleri; önemli gıda maddeleri, içki, tütün vb., (2) Isınma ve aydınlatma araçları, (3) Giyecek ve ev eşyası; ev kirası ve tamirler, (4) Çeşitli Temizlik ve sağlık, eğitim ve eğlence, ulaşım ve çeşitli serviser. Konut kira ve tamiratı konusundaki değerler, gecekondulu kiralardan uyarlanmıştır. Kaynak olan Ticaret Odası yetkililerine göre, gecekondulu fiyatları konut gereksiniminin ve talebinin gerçekçi bir göstergesidir.

Kaynaklar:

- Merkez Bankası, Döviz Kurları Bürosu, Türkiye Cumhuriyeti Döviz Kurları Üzerinde Merkezi İdare Merkezi Bülteni (1930 - 1987).
- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye'de Gayri Safi Milli Hasıla, (1940 - 80).
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Ortalama Günlük Ücretler", 1981 İstatistik Yılı; Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1985 İstatistik Yılık.
- İstanbul Ticaret Odası, İstatistik Bürosu, 1982 Fiyat İndeks Sayıları (1982), Tablo 4; Aylık İstatistik Bülteni (1986, VII - VIII), s.63.

Çizelge 1: Gayri Safi Milli Hasıladaki Değişmelerin İstanbul'da Geçim Masrafları ve Ücretlerle Karşılaştırılması

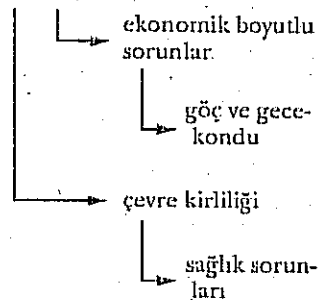
Planlama Sürecinde Yöntemden Kaynaklanan Sorunlar

Vatandaş Katılımı... planlamada politika ile çoğunlukla radikal politikacıların buradaki yerini²¹ ve "planlamanın açmazdan... ve planlama kararlarının kaçınılmaz biçimde, siyasal seçimler olmaksızın kurtulamayacağı açıklar.²²

Günümüz Türkiye'sinde, özellikle, İstanbul, Ankara, İzmir gibi hızla kentleşen şehirlerin, buna bağlı olarak, hızla artan sorunları (halk katılımını göz ardı eden planlama siste-

minden kaynaklanan sorunlar) şu şekilde sıralanabilir:

Nüfus artışı

* Az gelişmiş ülkelerin ortak sorunu olan nüfus artışı diğer

Göç Alan İller	Göç Nüfusu/Toplam İl Nüfusu (%)
İstanbul	15,4
Kocaeli	13,6
Ankara	12,0
Bursa	10,6
İzmir	10,3
Tekirdağ	8,9
Adana	4,7
Zonguldak	3,4
İçel	2,8
Kayseri	2,5

Kaynak: Yurdanur Aksoylu, Kent Gecekondularının Sosyal Dayanışma Bağları ve Yerel Yönetimle Etkileşimleri, BİB, Ankara, 1987, s.6

Çizelge 2: Göç Alan İller ve Nüfus İçinde Oranı

Çizelge 3: Türkiye'de Gecekondu ve Gecekondulu Nüfus

Yıllar	Gecekondu	Gecekondulu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı (%)
1955	50.000	250.000	4,7
1960	240.000	1.200.000	16,4
1965	430.000	2.150.000	22,9
1970	600.000	3.000.000	23,6
1980	1.150.000	5.750.000	26,1
1990	1.750.000	8.750.000	33,9

Kaynak: Ruşen Keleş, Kentleşme Politikası, İmge Yayınları: 13, 1990, s.369.

önemli sorunların da temelini oluşturmaktadır.

(Grafik 1'de Türkiye'de nüfus artış oranları gösterilmektedir.)

- Nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik, bunun sonucundaki kişi başına düşen CSMH'nin düşmesi, tüketim hızı, genç nüfusun artışı nedeniyle üretimin düşüklüğü gibi sorunlar ekonomik boyutlu sorunlar olarak sıralanabilir.

- Kırlardan ya da az gelişmiş kentlerden sermaye birikiminin odağı olan büyük kentlere, bu sermaye birikiminden pay almak amacıyla yönelen göç hareketi gecekondu sorununu oluşturur.

- Nüfus artışı ve doğal kaynakların sınırlılığının gerektirdiği ekonomik planlamanın gerçekleştirilememesi ve doğal çevreyi gözetmeyen kalkınma çabaları çevre kirliliğini doğurmuştur. Buna bağlı olarak ortaya çıkan bedensel rahatsızlıklar ile fiziksel çevrede estetiğin gözetilmemesinden kaynaklanan ruhsal rahatsızlıklar önemli sağlık sorunlarıdır.

Çevre Politikalarında Yasal Çerçeve

Türkiye'de 1930'lu yıllardan beri çıkarılan kimi yasa ve yönetmeliklerde çevre sağlığı doğrudan ya da dolaylı olarak yer almıştır.

1961 anı'nın 49. maddesinde kıyıların korunmasına dayandırılan "sağlık hakkı" çevre ile ilgili tek anayasal hükümdür. 1982 Anayasası'nın 43. maddesinde "kamu yararı" başlığı dikkati çeker. Yine, 1982 Anayasası'nın 56. maddesi, "çevreyi geliştirmenin, çevre sağlığını korumanın ve çevre kirlenmesini önlemenin, devlete ve yurttaşlara bir ödev olarak verildiği, herkesin dengeli ve sağlıklı bir çevrede yaşamaya hakkı olduğu"nu belirtir. 1983 tarihli çevre yasası yürürlüğe girmiş ancak, yasanın öngördüğü "Çevresel Etki Değerlendirilmesi" Yönetmeliği başta olmak üzere birçok yönetmelik henüz çıkarulamamıştır.

Uluslararası çevre politikalarına gös atacak olursak; Türkiye'nin uluslararası işbirliği çerçevesinde yürütülen Akdeniz Eylem Planı, Birleşmiş Milletler

Çevre Programı, UNEP, Ozon Tabakasının Korunması, Uzun Menzilli Sınırlar Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi gibi çalışmalara taraf olduğu görülür.

Görülmektedir ki, bugüne kadar çıkarılan yasalar ve imzalanan anlaşmalar uygulamalara gereken ölçüde yansıtılmamış, yukarıda kısaca değinilen sorunlara yeterli çözümler getirilememiş, dengeli ve sağlıklı çevreler yaratılmamıştır.

Öneri Çözüm Yöntemleri

Doğal çevrenin, betonlaşmanın neden olacağı "kentmezgarlar" yaratacak olan kişisel çıkarlar yerine toplum yararını gözeterek biçimde korunarak düzenlenmesi gerekir.

Bireylerde çevre bilincinin geliştirilmesi ve sokaklarını, alanlarını kentlerini düzenleyebilmeleri için mahalle ölçeğinden başlayarak gönüllü kullanıcılardan oluşan sivil örgütlerin kurulması, çevre bilincinin yerleştirilmesi bakımından gereklidir. Bu sivil örgütlerin gerektiğinde üniversiteler, meslek odaları ve birbirleriyle dayanışma içinde olması gereken merkezi ve yerel yönetimlerle işbirliği içinde olmalıdırlar.

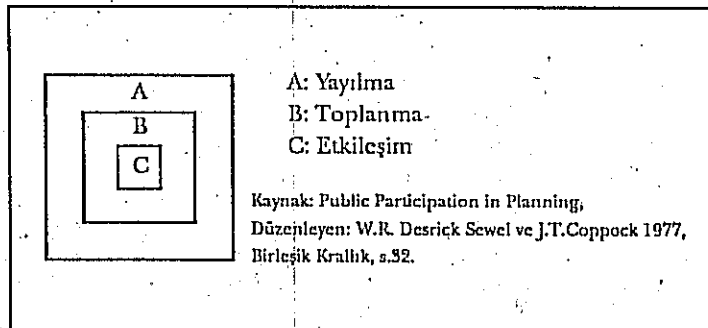
Planlamada anahtar kavram olması gereken "KATILIM"; planlama sürecinin tüm aşamalarına egemen olarak toplumu oluşturan tüm bireylerin eylemlerine yansımalıdır. Toplumların tarihsel, kültürel, geleneksel, yöresel, sosyal, ekonomik, siyasal yapılarını göz önünde tutan bir "KATILIM SİSTEMİ" ile farklı yaşam biçimlerinin gereksindiği mekanlar yaratulabilir. Üzerinde yaşayanların serbest iradeleriyle yaratılan mekanlar gelecek toplumlara birer kültür hazinesi kazandırabilir.

BİLGİ, ÇEVRE ve YAŞAM için ise bu bilgiyi edinme, yayma, birbirmizin eğitimine katkıda bulunma (etkileşim) sorumluluğunu taşımalıyız.

Sonuç

Teknolojinin önemli aşamalar kaydettiği, siyasal düşünce gelişiminin ise gerilere kaldığı çağımızda, toplumların gereken sıçramayı gerçekleştirme sorumluluklarını kavramaları, günümüz insanı-

Planlamada anahtar kavram olması gereken "KATILIM"; planlama sürecinin tüm aşamalarına egemen olarak toplumu oluşturan tüm bireylerin eylemlerine yansımalıdır.

Şekil 1: Halk Katılımı Kutusu

Yöntem	Bilginin Yayılımı			Bilginin Toplanması			Etkileşime Geçiş		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Davranış ve tutum araştırmaları						○			
Mevcut siyasal yapı			△			△			○
Basın ve diğer kitle iletişim araçları			○						△
El ilanları ve diğer genel reklamlar			○						△
Ayrıntılı raporlar									
Uzman raporları		○						△	
Danışman grupları									
Halk Forumları					△			○	
Toplum çalışanları		△	△		△	△		△	○
Sergiler			○						
Çalışma grupları/takımlar		△			○			△	
Genel toplanular		△	○			△			△
Komiteler vb. oluşturulması					△				
Yorum yolları						○		○	

ANAHTAR:
△ İlgili
○ Temel kullanım
A büyük seçkin grup
B küçük seçkin grup
C bireyler gibi genel halk

Kaynak: Public Participation in Planning, a.g.e. s.35

Şekil 2: Halk Katılımında Belirli yöntemlerin ikinci amaçlarla ilişkisi

nın hedefini ve gelecek nesillerin yaşam kaynağını oluşturmaktadır. □

Kaynaklar

1. A.H. BIRCH, Representation, Pall Mall, London, 1971.
2. Michael FAGANCE, Citizen Participation in Planning, Great Britain, 1977.
3. M.EVANS, Karl Marx and the Concept of Political Participation. Participation in Politics, G. Parry (ed.), Manchester Univ. Press, s.133.
4. Dorethée Vauzelles - Barbier, "Public Participation in the Rehabilitation of urban centers, ISSJ, Vol.XXX, No: 3, 1978 ss.536-559.
5. Ruşen KELEŞ, Kentleşme Politikası, İmge Yayınları: 19, Ankara, 1990, s.61.
6. Eric FROMM, İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri, I. Payel, s.258.
7. Gilles LAPOUGE, Utopie et civilisations, Flammarion, s.10.
8. Kürşat BUMİN, Demokrasi Arayışında Kent, Ayrıntı Ya: 20, İstanbul, 1990, ss.36-37.
9. Ruşen KELEŞ, a.g.e., s.61.
10. Lewis MUMFORD, La cité a travers l'histoire, Sevil, s.209.
11. Kürşat BUMİN, a.g.e., s.56.
12. Ruşen KELEŞ, a.g.e., s.61
13. Anatole KOPP, "Architecture et vie Sociale", Esthétique et Marxisme, 10/18 içinde.
14. Art Press, Jun 1979.
15. Kürşat BUMİN, a.g.e., s.78.
16. Catherine COIT, "Aux U.S.A., l'expérience des 'advocate' et 'radical planners'", Autrement, 6/76 içinde; Michel Ragon, L'Architecture, Le Prince et la Démocratie, Albin Michel, s.151.
17. K.BUMİN, a.g.e. s.143.
18. John F.C. TURNER, Le Logement est Votre Affaire; Sevil.
19. Christopher ALEXANDER, Une expérience d'urbanisme démocratique, Sevil.
20. K.BUMİN, a.g.e., ss. 151-152.
21. M.FAGANCE, Citizen Participation in Planning, Great Britain 1977, s.9; Loveday (1972), s.130.
22. M.FAGANCE, a.g.e., s.9; Parker (1972) ss.34-35.